

Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΜΕΤΟΧΙΟΥ 351
ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛ ΦΙΛΗ*

Υ Π Ο
Γ. Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, δ. Φ.

Ὁ κώδικας ἀρ. 351 τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου, τοῦ 14ου αἰώνα, μὲ ποιήματα τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ, μᾶς εἶναι γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα ἀπὸ μιὰ πρώτη, ἀρκετὰ πρόχειρη ὅμως, περιγραφή τοῦ Ἁ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως¹. Πιθανότατα δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν κώδικα τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ὁ ὁποῖος ἀποτελέσει ἀντίβολο χφ. γιὰ τὸν Νικόλαο Σκαρλάτο—Καρατζᾶ στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα². ὁ τελευταῖος, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Γεδεών, χρησιμοποίησε γιὰ τὴν ἀντιγραφή ἐνὸς κώδικα μὲ ποιήματα τοῦ Φιλῆ διάφορα χφφ., ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ χφ. τοῦ «ἐνταῦθα ἁγιοταφικοῦ μετοχίου»³.

Δυστυχῶς ὁ κώδικας, τὸν ὁποῖον γνωρίζω καὶ ἐξ αὐτοψίας⁴, δὲν ἐπαλή-

---

* Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆ θέσης αὐτῆ τὸν καθηγητὴ κ. Ν. Μ. Παναγιωτάκη, ποὺ ἀπὸ τὸ 1973 μοῦ εἶχε προμηθεύσει φωτογραφίες τοῦ χειρογράφου, ὅπως καὶ τὸ φίλο λέκτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Σπύρο Κοντογιάννη, ποὺ μοῦ προμηθεύσε φωτοτυπίες ἀπρόσιτων σέ μένα ἐργασιῶν.

1. Ἁ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἦτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστολικοῦ τε καὶ καθολικοῦ ὀρθοδόξου πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης ἀποκειμένων ἑλληνικῶν κωδίκων, Πετρούπολις 1899 (ἀναστ. ἔκδ., Βρυξέλλες 1963), 4, 325-326.

2. Πρβλ. Μ. Γεδεών, Μανουὴλ τοῦ Φιλῆ ἱστορικὰ ποιήματα, ΕΑ 3 (1882/83), 215· γιὰ τὸν Νικόλαο Σκαρλάτο-Καρατζᾶ βλ. πρόχειρα Ἁ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Δύο κώδικες τῆς Βιβλιοθήκης Νικολάου Καρατζᾶ, Ἐπετηρὴς Παρνασσοῦ 8 (1904), 5-31.

3. Τὸν κώδικα τοῦ Καρατζᾶ ἀγόρασε ὁ Μ. Γεδεών, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν χάρισε «τῷ πατρόςζοντι πρίγκηπι Γεωργίῳ Ἁλ. Μαυροκορδάτῳ», βλ. Μ. Γεδεών, ὁ. π..

4. Δίνω μὲ τὴν εὐκαιρίαν κάποιες παλαιογραφικὰς πληροφορίες:
Χαρτῶς, 14 αἰ., Π (λευκὰ) + 232 (+2) + Π (λευκὰ) φύλλα, διαστ. 14,8×21 ἐκ., 1 στήλη, διαστ. γραμ. ἐπιφανείας 8,6-10×16-17 ἐκ., 19-25 γραμ. σειρές.

φφ. 1r-232v: Ποιήματα τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ.

Α. Ἀκέφαλος, κολοβὸς καὶ ἐλλιπής, σητῶβρωτος σὲ ἀρκετὰ φύλλα, σὲ κατάστασιν διάλυσης σήμερα. Συναπαρτίζεται ἀπὸ 30 τετράδια (16/σέλιδα), χωρὶς ἀρίθμηση, μετὰ τὸ φύλλο 3 πιθανότατα λείπουν 3 φύλλα καὶ ἐπίσης 2 φύλλα λείπουν μετὰ τὸ φύλλο 25. Σώζεται ἀρίθμηση φύλλων μὲ μολύβι, μετὰ τὸ φύλλο 8 ἀριθμεῖται δεῦτερο φύλλο ὡς 8 bis, τὸ ἴδιο,

θευσε τις προσδοκίες μου, καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Φιλῆ πού μᾶς παραδίδει στὸ σύνολό τους εἶναι ἐκδεδομένα⁵· ἓνα τετράστιχο μόνο, δυσανάγνωστο, τὸ ὁποῖο συναντοῦμε στὴ φθαρμένη ἄνω ὠα τοῦ φ. 1r, ὅσο μπόρεσα νὰ διαπιστώσω, δὲν ἀνευρίσκεται ἀνάμεσα στὰ γνωστὰ ἐκδεδομένα ποιήματα τοῦ Φιλῆ:⁶

«[..]κνων περιλαλοῦσι τοὺς ἀποστόλους
[...]ενας φανέντας ἀντὶ τεττίγων
[..]επτερ[..] γοῦν ἄγγελος κύνου τρόπον
εὐαγγελικῆς ὄργανοῖ μελουργίας».

Ἡ ἀξία τοῦ κώδικα ἐντοπίζεται κυρίως στὸ ὅτι μᾶς παραδίδει πληρέστερους τίτλους ἢ μᾶς παραδίδει τίτλους ἐκεῖ ὅπου δὲν ἔχουμε διόλου τίτλους στὶς ἐκδόσεις· οἱ πληρέστεροι ἢ καὶ ἐλλείποντες ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις στίχοι πού μᾶς παραδίδει εἶναι λίγοι, ἐνῶ λίγες ἐπίσης εἶναι καὶ οἱ σωστότερες γραφές. Παράκτω δίνω λοιπὸν τίτλους καὶ στίχους (ἐλλείποντες ἢ πληρέστερους), ὅπως καὶ ἐνδεικτικὲς σωστότερες γραφές, ἐλπίζοντας ὅτι σύντομα ὁ καλὸς ἐλληνιστὴς G. Stieckler⁷, πού ἀσχολεῖται μὲ τὸν Φιλῆ στὴν Βιέννη, ἢ ἴσως καὶ κάποιος

μετὰ τὸ φύλλο 201, ἀριθμεῖται δεῦτερο φύλλο ὡς 201 bis. Ἡ μελάνη εἶναι μαύρη, ὑπόξανθη ὡς ξανθὴ σὲ ὀρισμένα φφ., ἐρυθρογραφοῦνται τὰ ἀρχικὰ κομψὰ γράμματα τῶν ποιημάτων τοῦ Φιλῆ. Γράφουν διάφορα χέρια, μικρογραφοῦνται ἢ μεγαλογραφοῦνται ἀδιάφορα τὰ δ-Δ, φ-Φ, ν-Ν, τὸ σ εἶναι ἀρκετὲς φορές τοῦ τύπου σ, τὸ τελικὸ ς εἶναι τοῦ τύπου σ, ς καὶ σ, συναντοῦμε ἀρκετὲς συντομογραφίες. Ἡ στάχωση εἶναι χαρτῶα, ὑπόλευκη σήμερα, ἡ ράχη τῆς στάχωσης βυρσίνη, μὲ χρυσὲς διακοσμητικὲς ραβδώσεις. Διαβάζουμε στὴ ράχη: «ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΠΑΛΑΙΟΝ», στὸ φ. Πν: «Βλέπε Στίχους 2200 ἐν κώδικι 290 νέω κ(αὶ) 179 παλ(αὶ)» (νεώτερη γραφή), στὸ φ. 1r: «διάφορα διὰ στίχων πολιτικῶν» (γραφή πιθανότατα τοῦ 14ου αἰῶνα). Σὲ διάφορα φύλλα τοῦ χειρογράφου (59, 62, 63, 66, 70, 85, 86, 87 κ.ά.) συναντοῦμε τρεῖς τουλάχιστον τύπους ὕδατοσήμων, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἓνα μόνον βρισκῶ στοῦ Briquet, ταυτίζεται μὲ τὸ ὑπ' ἀρ. 9393 (Μπολῶνια 1312-13).

5. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ποιημάτων τοῦ κώδικα ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν E. Miller, *Manuelis Philae carmina*, Παρίσι 1855-1857, I, II, ἓνα μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸν A. Martini, *Manuelis Philae carmina inedita*, Νεάπολη 1900, ἐνῶ μερικὰ ποιήματα τὰ συναντοῦμε καὶ στὶς δύο ἐκδόσεις· γιὰ τὸν Φιλῆ καὶ τὶς ἐκδόσεις τῶν ποιημάτων του βλ. E. Tsoлакη, *Τὸ χειρόγραφο ἀρ. 31 τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης* (Κωδικολογικά, *Τὸ περιεχόμενο, Ἀνέκδοτα ποιήματα*), Ἑλληνικά 24 (1971), 321-336.

6. Τὴν ὑπαρξὴ τοῦ τετράστιχου ἀποσιωπᾷ ὁ Ἅ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ὁ ὁποῖος ὥστόσο σημειώνει δύο ποιήματα ὡς ἀνέκδοτα (Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη..., 326): «Θεοδώρῳ τῷ χαρτολαρίῳ ὑπισχνουμένῳ ὀνον δῶσειν αὐτῷ» (φ. 77r), πρβλ. E. Miller, δ.π., II, 228 (ποίημα CCXVII, στ. 5-8), «Τῷ Κουβαρᾷ κυρῷ Θεοδώρῳ» (φφ. 81v-82v), πρβλ. A. Martini, δ.π., 9 (ἀπὸ τὰ 34 ποιήματα τοῦ κώδικα, πού δὲν βρισκόμε στὴν ἔκδοσι Miller, ὁ Ἅ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς σημειώνει δύο, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα ἦταν... ἐκδεδομένο).

7. Ἐτοιμάζει ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια διατριβὴ μὲ τίτλο: «Textgeschichte der Gedichte des Manuel Philes» στὸ Institut für Byzantinistik τῆς Βιέννης.

ἄλλος, θὰ καλύψει τὸ κενὸ καὶ θὰ προχωρήσει σὲ ἔκδοση τῶν ποιημάτων τοῦ Φιλῆ μὲ βάση ὅλη τὴ χειρόγραφη παράδοση.

Ἑλλείποντες ἢ πληρέστεροι τίτλοι:⁸

- φ. 7v 1 (II, 287, XXIX) Εἰς εἰκόνα κηρόχυτον τοῦ ἀρχιστρατήγου «τῶν ἄνω δυνάμεων».
- 2 (I, 214, XL) «Εἰς ἑτέραν εἰκόνα τοῦ ἀρχιστρατήγου»*.
- 8r 2 (I, 209, XXXII) Εἰς «εἰκόνα ἔχουσα» τὴν «ὑπεραγίαν» Θεοτόκον «ἔτι καὶ ἄρχοντας Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ».
- 11r 2 (II, 85, XLV) Εἰς ἐγκόλπιον σταυροῦ «ἐν ᾧ ἦν καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὁ ληστής».
- 12v 2 (II, 157, CXV) Εἰς «ἕτερον» παναγιάριον λίθινον ἔχον «ἐν μέσῳ τὴν ὑπεραγίαν» Θεοτόκον τὴν Πηγγῆ⁹.
- 13r 3 (I, 37, LXXXIII) Εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον «ἐκ προσώπου τοῦ Τραχανειώτου»¹⁰.
- 13v 1 (I, 73, CLXII) Εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον «ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως».

8. Ὁ ἀρ. μετὰ τὸ φ. ἀφορᾷ τὸ ποίημα (ἀριθμοῦμε τὰ ποιήματα σὲ κάθε φ. τοῦ κώδικα χωριστά), ἐνῶ μέσα σὲ παρένθεση δίνουμε τὸν τόμο, τὴ σελίδα καὶ τὸν ἀρ. τοῦ ποιήματος στὴν ἔκδοση Miller — δὲν ἔχουμε ἀναφορὰ στὴν ἔκδοση Martini* μὲ ἀστερίσκο σημειώνουμε τοὺς τίτλους ποὺ λείπουν ἐντελῶς, διαφορετικὰ βάζουμε σὲ εἰσαγωγικὰ β,τι λείπει ἀπὸ τὴν ἔκδοση Miller* ὅταν τίθεται μέσα σὲ εἰσαγωγικὰ ὀλόκληρος ὁ τίτλος, χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἀστερίσκος, σημαίνει ὅτι ὁ τίτλος στὴν παραπάνω ἔκδοση (στὸ ἐξῆς Mi.) εἶναι ἐντελῶς διάφορος.

9. Πρβλ. καὶ A. Martini, ὁ.π., 88,147.

10. Ὁ. π., 232-233 (στὸ index), καὶ Γ. Θεοχαρίδη, Μιχαὴλ Δούκας Γλαβᾶς Τραχανιώτης, ΕΦΣΠΘ 7 (1957), 183-206 (κυρίως 191-202), D. Polemis, The Doukai, A contribution to Byzantine Prosopography, Λονδίνο 1968, 120-121, 163, πρβλ. καὶ C. Asdracha - Ch. Bakirtzis, Inscriptions byzantines de Thrace (VIIIe-XVe siècles). Edition et commentaire historique, Ἀρχαιολογικὸ Δελτίο 35 (1980), 268-270 (καὶ ἀνάτυπο Ἀθήνα 1986), ὅπου καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία· ταυτίζεται μὲ τὸν Μιχαὴλ Δούκα Γλαβᾶ τὸν κτίτορα τῆς Παμμακαρίστου, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ ἐπιγραφή τοῦ παραπάνω πατριαρχικοῦ ναοῦ, ποὺ ἀντέγραψε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἔστειλε στὸν Martinus Crusius ὁ Γερμανὸς θεολόγος Stephan Gerlach, στίς 7 Μαρτίου 1578: «ΜΙΧΑΗΛ ΔΟΥΚΑΣ ΓΛΑΒΑΣ ΤΡΑΧΑΝΙΩΤΗΣ Ο ΠΡΩΤΟΤΡΑΤΩΡ ΚΑΙ ΚΤΙΤΩΡ. ΜΑΡΙΑ ΔΟΥΚΑΙΝΑ ΚΟΜΝΗΝΗ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑ ΒΛΑΚΕΝΑ Η ΠΡΩΤΟΤΡΑΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΚΤΙΤΟΡΙΚΑ», βλ. M. Crusius, Turcograecia libri octo, Βασιλεῖα 1584 (ἀναστ. ἔκδ. χ.τ. 1972), 189, R. Foerster, De antiquitatibus et libris manuscriptis Constantinopolitanis commentatio, Rostochii 1877, 7,15-16, ὅπως καὶ J. o h. Hartungus, Bibliotheca sive antiquitates urbis Constantinopolitanae, Argentorati 1578, φφ. 4v-5r (δὲν ἀριθμοῦνται τὰ φύλλα τῆς ἔκδοσης ἀλλὰ μόνον τὰ τετράδια), καὶ P. Schreiner, Eine Beschreibung der Pammakaristoskirche (Fethiye Camii) und weitere Texte zur Topographie Konstantinopels, DOP 25 (1971), 219-248.

- 14r 1 (II, 74, XXXII) Εἰς εἰκόνα τῆς Θεοτόκου «ἐκ προσώπου τοῦ Ἀσάν»¹¹.
- 18v 1 (I, 78, CLXIX) Εἰς ναὸν τοῦ μεγάλου Νικολάου «ἐκ προσώπου τοῦ Κλιβανάρη»¹².
- 25v 2 (I, 5, VIII) Εἰς εἰκόνα ἔχουσαν τὴν ἑορτὴν «τῆς ὑπαπαντῆς», ἐν δὲ τῇ περιφερείᾳ προφήτας.
- 74v 1 (II, 69, XXVIII) Τῷ αὐτοκράτορι, «ὅτε διαβληθεὶς ἤγγνῳει τὴν αἰτίαν».
- 75r 1 (II, 72, XXX) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, «ὅτε χρυσοφορῶν ἐζήτει χιτῶνα χειμῶνι πρέποντα».
- 75v 1 (II, 226, CCXIV) Εἰς τὸν δεσπότην Χριστόν, τὸν κραταῖον, «χαριστήριοι ἐκ προσώπου τῆς συζύγου Κομνηνοῦ τοῦ Ῥαούλ»¹³.
- 76r 1 (II, 227, CCXV) «Εἰς τὸν αὐγουστεῶνα» ἱστάμενον ἱππότην ἐπὶ τοῦ κίονος.
- 77r 1 (II, 228, CCXVI) Τῷ μεγάλῳ λογαριαστῆ, «ὅτε ἐζήτησε τὸν παρ' αὐτοῦ συγγραφέντα Γον λόγον περὶ πρεσβείας»¹⁴.
- 2 (II, 228, CCXVII) «Θεοδώρῳ τῷ χαρτουλαρίῳ ὑπισχνουμένῳ οἶνον δώσειν αὐτῷ»¹⁵.
- 3 (II, 228, CCXVIII) Τῷ προκαθημένῳ τοῦ βεστιαρίου, «ὅτε ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ πρὸς αὐτόν»¹⁶.

11. Mi. «Εἰς εἰκόνα τῆς Θεομήτορος καθαρῶ χρυσίῳ κεκοσμημένην», βλ. D. P o l e m i s, δ.π., 104, καὶ PLP 1, 138 (1489) (πρβλ. καὶ A. M a r t i n i, δ.π., 40, 88, 131-147), γιὰ τὴν οἰκογένεια Ἀσάνη Παλαιολόγου βλ. καὶ C. A s d r a c h a - C h. B a k i r t z i s, δ.π., 266-268 (δπου καὶ βιβλιογραφία).

12. Τὸ ὄνομα, ὅσο μῦθεσσα νὰ διαπιστώσω, εἶναι ἄγνωστο ἀπὸ ἄλλοῦ κλιβανάριοι, οἱ ὀλοσιδηροί, «κλιβανα γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ σιδηρᾶ καλύμματα καλοῦσι» (Ἰω. Λυδός, 158, 25), πρβλ. καὶ C. D u C a n g e, Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis, Lugduni 1688 (ἀναστ. ἔκδ. Γκράτς 1958), 667.

13. Πρόκειται πιθανότατα γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ Ραούλ, πρβλ. καὶ A. M a r t i n i, δ.π., 30, 129 (γιὰ τὴν οἰκογένεια Ράλ(λ)η βλ. B. M u σ τ α κ ἰ δ η, Οἱ Ράλ(λ)αι, EEBΣ 5 (1928), 257-282, καὶ D. P o l e m i s, δ.π., 172-173).

14. Πιθανότατα ἀναφέρεται στὸν Κοκ(κ)αλᾶ, λογοθέτη τῶν ἀγγελῶν καὶ ἔπειτα μεγάλο λογαριαστή, πρβλ. καὶ A. M a r t i n i, δ.π., 27, 73, 131 (γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ λογαριαστῆ-λογοθέτη βλ. C. D u C a n g e, δ.π., 819, 821).

15. PLP 4, 38 (7379) (γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ χαρτουλαρίου βλ. C. D u C a n g e, δ.π., 1735, καὶ Ἰακώβου Πηλίλη, Ἐπισκόπου Κατάνης, Τίτλοι καὶ ὄφφικια καὶ ἀξιώματα ἐν τῇ Βυζαντινῇ Αὐτοκρατορίᾳ καὶ τῇ Χριστιανικῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθήνα 1985, 205-208).

16. Πρβλ., γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ προκαθημένου τοῦ βεστιαρίου, C. D u C a n g e, δ.π., 1240.

- 78r 1 (II, 230, CCXIX) «Ἐπίγραμμα» εἰς τὰ κεφάλαια, ἅπερ συνέταξεν ὁ πρωτοστράτωρ ἐκεῖνος «περὶ διαφόρων ὑποθέσεων ἐκ διαφορῶν τινῶν ποιητῶν»¹⁷.
- 79v 1 (II, 234, CCXX) Εἰς ἔπιπλον «ἱερὸν» τῇ Θεομήτορι «ἐκ προσώπου τῆς ἀρχοντίσεως».
- 80r 1 (II, 235, CXXI) Ἐπίγραμμα εἰς τὰς τῶν βασιλέων στήλας, «αἵτινες ἐγράφησαν εἰς τὰς πύλας τοῦ ἄστεως τῆς Μηδείας».
- 80v 1 (II, 235, CCXXII) Αὐθωρὸν «εἰς λόγον τὸν περὶ εὐφορίας τῆς γῆς τῆς παρὰ τοῦ Ἰακώβ σπαρείσεως».
- 3 (II, 235, CCXXIV) Αὐθωρὸν εἰς λόγον τὸν εἰς τὴν ὄσιαν Μαρίαν «τὴν Αἰγυπτίαν».
- 81r 2 (II, 236, CCXXV) Αὐθωρὸν «εἰς λόγον τοῦ μεγάλου Χρυσοστόμου περὶ τινος παλαιᾶς ἱστορίας».
- 81v 1 (II, 236, CCXXVI) Αὐθωρὸν εἰς τὸν λόγον τοῦ θαύματος τοῦ γεγονότος ἐν ταῖς Χώναις «τοῦ ἀρχιστρατήγου».
- 2 (II, 237, CCXXVII) «Τῷ δομestikῶ τῶν ἀνατολῶν (sic) θεμάτων τῷ Ἀτζύμῃ»¹⁸.
- 82v 1 (II, 237, CCXXVIII) «Ἐκ προσώπου τῆς γυναικὸς τοῦ σεοῦ (sic) τοῦ Θεολόγου πρὸς τὴν Θεοτόκον τὴν Πηγῆν»¹⁹.
- 84r 1 (II, 76, XXV) Εἰς τὸν ἅγιον Ἰάκινθον «ἐν λίθῳ πεποιημένον».
- 84v 1 (II, 188, CLVII) «Τῷ προκαθημένῳ τοῦ βεστιαρίου»²⁰.
- 85v 4 (II, 191, CLXVII) Εἰς ἐγκόλπιον τὸν ἡγαπημένον «τῷ Χριστῷ Θεολόγον».
- 86v 2 (II, 193, CLXXI) Τῷ μεγάλῳ στρατοπεδάρχῃ «τῷ Ἀγγελῶ»²¹.
- 87r 1 (II, 195, CLXXIII) «Τῷ προκαθημένῳ»²².

17. Μί. «Περὶ τῶν τοῦ θαυμαστοῦ πρωτοστράτορος κεφαλαίων, ἅπερ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς ἠρανίσατο», πρβλ. καὶ A. Martini, ὁ.π., 65, στ. 26-27 («Γλαβᾶν Μιχαὴλ τοῦτον ἀκούσας μάθε | πρωτοστράτορα Δούκαν, ἄνδρα γεννάδα»), καὶ Γ. Θεοχαρίδη, ὁ.π., 191-202, D. Polemis, ὁ.π., 120-121, C. Asdracha - Ch. Bakirtzis, ὁ.π..

18. Μί. «Τῷ πανσεβάστῳ», βλ. PLP 1, 154 (1633), πρβλ. καὶ A. Martini, ὁ.π., 60-62, 77.

19. Μί. «Εἰς κανδήλαν τῆς Θεομήτορος» (πρβλ. καὶ σημ. 9).

20. Μί. «Εἰς τινα γνήσιον» (πρβλ. καὶ σημ. 16).

21. Πρβλ. καὶ A. Martini, ὁ.π., 30-31 («Angelus Tarchaniota Ducas Comnenus»), 35,37-38, 53, 135-136 (βλ. D. Polemis, ὁ.π., 179, καὶ PLP 1,16 (195), 17 (205, 206), 19 (220), 20 (223))· γιὰ τὴν οἰκγένεια τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχῃ βλ. R. Guiland, Études sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin: le stratopédarque et le grand stratopédarque, BZ 46 (1953), 74-75.

22. Μί. «Πρὸς τινα τῶν γνησιοτάτων»· ἄγνωστο εἶναι ἂν ἀναφέρεται στὸν προκαθη-

- 87v 1 (II, 195, CLXXIV) «Ἀπὸ στόματος εἰς τὸ χθὲς τῇ λαμπρῶν τῶν Φώτων»²³.
- 88v 1 (II, 197, CLXXVI) «Εἰς τὸν μέγαν Παμβῶ, ὅτε δῆσαντες οἱ δαίμονες εἰς μέγα σχοινίον πτερὸν εἶλκον τοῦτο βιαίως μηχανώμενοι κινήσαι τοῦτον εἰς γέλωτα, ὃ δὲ μᾶλλον ἐντεῦθεν κατέγνω τῆς ἀσθενείας αὐτῶν»²⁴.
- 89v 1 (II, 199, CLXXXII) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα «ζητοῦντος προμήθειαν, ὅτε μέγας ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει χειμῶν γέγονε».
- 90r 1 (II, 199, CLXXXIV) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, «ὅτε ἐζήτησεν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα».
- 90v 1 (II, 200, CLXXXV) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, «ὅτε ἐζήτηι ὑπογραφήναι τὸ γεγονός ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ αὐτοῦ πρόσταγμα».
- 91r 1 (II, 201, CLXXXVI) Τῷ συγγόνῳ τοῦ βασιλέως, «ὅτε διὰ λύπην τινὰ περιβάλλετο μέλανα»²⁵.
- 91v 3 (II, 203, CXC) «Εἰς εἰκόνα τοῦ ἡγαπημένου Θεολόγου διαχρυσίου κεκοσμημένην»²⁶.
- 92r 1 (II, 203, CXCI) Εἰς ναὸν τῆς Θεομήτορος ἐκ προσώπου τοῦ Λιβαδαρίου «τοῦ Κομνηνοῦ»²⁷.
- 93r 2 (II, 204, CXCVI) «Εἷς τινα λόγον ἀποστοματισθέντα παρόντος τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου»²⁸.
- 94v 2 (II, 205, CXCV) Εἰς τὴν «τοῦ εὐεργέτου» τράπεζαν, «ἣν ἔκτισεν ὁ μοναχὸς Ἀτουέμης»²⁹.
- 95v 1 (II, 206, CXCVI) «Τολμῶν ὁ δοῦλος τοῦ κράτους σου φθέγομαι»³⁰.

μενο τοῦ βεστιαρίου (βλ. C. Du Cange, δ.π.), πρβλ. καὶ A. Martini, δ.π., 38-39 (γνωρίζει προκαθήμενο τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος).

23. Mi. «Αὐθωρὸν εἰς τὸν λόγον τῶν Φώτων».

24. Mi. «Εἰς τὸν ἅγιον Σάββαν»· τὸ ὄνομα Παμβῶ δὲν μᾶς παραδίδεται ἀπὸ ἄλλο ποίημα τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ.

25. Πρβλ. «Θεόδωρός σοι ταῦτα τῷ στεφανίτῃ/ Παλαιολόγος σύγγονος βασιλέως/ Κομνηνοφῆς εὐσεβῆς ἀνακτόπαις», E. Miller, δ.π., II, 161 (ποίημα CXXVI, στ. 8-10).

26. Mi. «Εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Θεολόγον».

27. Πρβλ. καὶ A. Martini, δ.π., 225 (index, γιὰ τοὺς Κομνηνοὺς).

28. Mi. «Αὐθωρὸν εἰς ἀνάγνωσιν»· πρόχειρα γιὰ τὸν Ἀθανάσιο βλ. Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου, Μητρ. Ἡλιουπόλεως, Πρώτη ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀποχώρησις Ἀθανασίου Α', Ὁρθοδοξία 28 (1953), 145-150, πρβλ. καὶ Ν. Τωμαδάκη, Σύλλαβος βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων, Ἀθήνα 1961, 485 (ἔπου καὶ βιβλιογραφία).

29. Mi. «Εἰς μοναχοῦ τράπεζαν», βλ. PLP 1, 154 (1641), πρβλ. καὶ A. Martini, δ.π., 44-45.

30. Mi. «Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα».

- 98r 1 (II, 210, CXCIX) «Ότε υπέστρεψεν από τῆς εἰς Κελτοὺς πρεσβείας ὠρίσθη τοῦσδε τοὺς ἰάμβους ἐργάσασθαι»³¹.
- 99r 1 (II, 59, XVIII) «Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα» περὶ τῆς εἰς Κελτοὺς πρεσβείας «αὐτοῦ».
- 102v 1 (II, 211, CC) Τῷ αὐτοκράτορι «διὰ χιτῶνα πάσχοντες».
- 103r 1 (I, 97, CXCIX) Ἐπιγράμματα «εἰς τοὺς στίχους» τοὺς εἰς τὴν Δέσποιναν, ὅταν ἀφήρηται τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ, «ὧν ἡ ἀρχὴ ἰοῦ βασιλῆς».
- 2 (II, 211, CCI) Τῷ Ξανθοπούλῳ κυρῷ Θεοδώρῳ «ὅτε υπείληφεν αὐτὸν αἰτεῖσθαι χιτῶνα τὸν πατριάρχην»³².
- 103v 1 (II, 212, CCII) «Τῷ ὄρφανοτρόφῳ»³³.
- 2 (II, 212, CCIII) Αὐθωρὸν «εἰς τὸ πάλιν Ἰησοῦς».
- 156r 1 (II, 73, XXXI) «Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὸν πατέρα αὐτοῦ», ὅτε γέγονεν ἐμπρησμὸς «εἰς τὴν πόρταν τοῦ κυνηγίου».
- 157r 1 (II, 78, XL) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, «ὅτε ἐβράδυνεν ἡ περὶ τούτου προμήθεια».
- 159v 1 (II, 82, XLI) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, «ὅτε ἐζῆται εἰς τὸ προάστειον ἐξελεῖν».
- 2 (II, 82, XLII) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα «διὰ τὴν εἰς τὸ νήπιον εὐεργεσίαν».
- 160r 1 (II, 83, XLIV) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα «ὑπὲρ ἱματίων χειμερινῶν».
- 161r 1 (II, 89, XLVIII) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα «περὶ ἱματίων».
- 165v 1 (II, 89, XLIX) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτε ἀπέθανεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ «ἐν ἀποδημίᾳ ὄντος».
- 172r 7 (II, 103, LVII) Εἰς τὸν πρωτοστράτορα τὸν Γλαβᾶν, «ὅτε ἐπὶ τὸ Διδυμότειχον ἐξεφοίτα»³⁴.
- 174v 1 (II, 288, XXX) «Εἰς τὴν τοῦ Σικελιῶτου καίσαρος ἐκείνην σφαγὴν αὐθωρόν»³⁵.

31. Mi. «Αὐθωρόν».

32. Πρβλ. καὶ A. Martini, ὁ.π., 29-30 (γιὰ Ξανθοπούλους).

33. Mi. «Πρὸς τινὰ τῶν φίλων» πιθανότατα πρόκειται γιὰ τὸν ὄρφανοτρόφο Τρύφωνα, στὸν ὁποῖο ἀπευθύνει ὁ Φιλῆς καὶ τὸ ποίημα ἀρ. 43 τῆς ἐκδόσεως A. Martini (ὁ.π., 47-48)· γιὰ τὸ ἀξιωμα τοῦ ὄρφανοτρόφου βλ. Ἰακώβου Πηλίη, ὁ.π., 171-174.

34. Γ. Θεοχαρίδης, ὁ.π., D. Polemis, ὁ.π., καὶ C. Asdracha-Ch. Bakirtzis, ὁ.π..

35. Mi. «Versus anepigraphi» ὁ A. Martini (ὁ.π., 53) σχολιάζοντας τὸ ἀρ. 44 ποίημα δίνει καὶ τὸν παραπάνω τίτλο μαζί με διορθώσεις.

- 178v 1 (I, 357, CXCI) Τῷ Πεπαγωμένῳ «ἄζυγι ὄντι ὑπὲρ ἐπιτρόπου γάμου»³⁶.
- 179v 2 (II, 217, CCV) Τῷ Ζαρείδῃ «ὑπὲρ κορόνης»³⁷.
- 180r 2 (II, 218, CCVII) Πρὸς τὸν μέγαν στρατοπεδάρχη «τὸν Ἄγγελον»³⁸.
- 183v 1 (II, 66, XX) «Εἰς τὸν προφήτην Δανιὴλ ἐν λίθῳ πεπονημένον»³⁹.
- 2 (II, 222, CCVIII) «Τῷ δομῆστικῷ τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων τῷ Ἀτζύμῃ»⁴⁰.
- 5 (II, 222, CCIX) «Τῷ δομῆστικῷ τῷ Ἀτζύμῃ περὶ συῶν»⁴¹.
- 194r 1 (II, 223, CCX) Τῷ μεγάλῳ στρατοπεδάρχῃ «τῷ Ἀγγέλῳ»⁴².
- 194v 1 (II, 224, CCXI) «Τῷ πατριάρχῃ κυρῷ Νήφωνα»⁴³.
- 2 (II, 225, CCXIII) «Τῷ δομῆστικῷ τῷ Ἀτζύμῃ, ὅτε ὑπέστρεψεν ἀπὸ Δύσεως εἰς Κωνσταντινούπολιν»⁴⁴.
- 197v 1 (I, 133, CCLXVI) Εἰς τὸν «μέγαν Δημήτριον» ἐκ λίθου πεποιημένον⁴⁵.
- 202r 1 (II, 135, LXX) «Εἰς τὴν τοῦ πρωτοστράτορος τοῦ Στρατηγοπούλου σύζυγον ἐπιτάφιον, εἰς τάφον ὑπὸ τὸ δάπεδον κατατεθῆναι θελήσασα»⁴⁶.

36. Μι. «Εἰς τὸν μέγαν ἐκκλησιάρχην τὸν Πεπαγωμένον» ὁ Φιλῆς φαίνεται νὰ γνωρίζῃ δύο Πεπαγωμένους, τὸν Δημήτριον καὶ τὸ «μέγα ἐκκλησιάρχῃ», γι' αὐτοὺς βλ. H. H u n g e r, Johannes Chortasmenos (ca. 1370 — ca. 1436/37). Briefe, Gedichte und kleine Schriften (WBS 7), Βιέννη 1969, 114 (πρβλ. καὶ W. L a m e e r e, La tradition manuscrite de la correspondance de Grégoire de Chypre, Brüssel 1937, 53, nr. 1), καὶ E. K u r t z, Emendationsvorschläge zu den Gedichten des Manuel Philes, BNJ 4 (1923/24), 54 (γιὰ τὸν τίτλον βλ. J. D a r r o u z è s, Recherches sur les ὄφρεια de l' Église Byzantine, Παρίσι 1970, 136), καὶ κυρίως P. S c h r e i n e r, Eine griechische Grabinschrift aus dem Jahr 1186 in Corridonia (mit einem Anhang über die Pepagomenoi), JÖB 20 (1971), 156-160 (ἔπου καὶ βιβλιογραφία γιὰ τοὺς Πεπαγωμένους).

37. PLP 3, 142 (6461) (κάποιον Ἰωάννη Ζαρείδῃ, ἀδελφὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, σημειῶναι ὁ D. P o l e m i s, ὁ.π., 187-188).

38. Πρβλ. καὶ σημ. 21.

39. Μι. «Εἰς τὸ αὐτό».

40. Μι. «Τῷ πανσεβάστῳ» (πρβλ. καὶ σημ. 18), γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ δομῆστικοῦ βλ. Ἰ α κ ὠ β ο υ Π η λ ί λ η, ὁ.π., 112-115.

41. Μι. «Τῷ πανσεβάστῳ» (βλ. ὁ.π.).

42. Πρβλ. καὶ σημ. 21.

43. Μι. «Τῷ προκαθημένῳ τοῦ βεστιαρίου» πρόχειρα γιὰ τὰ χρόνια τῆς πατριαρχείας τοῦ Νήφωνα βλ. V. G r u m e l, La date d' avènement du patriarche de Constantinople Niphon Ier, REB 13 (1955), 138-139.

44. Μι. «Τῷ αὐτῷ» (sc. «Τῷ πανσεβάστῳ δομῆστικῷ»), πρβλ. καὶ σημ. 18.

45. Μι. «Εἰς τὸν αὐτὸν Γεώργιον».

46. Μι. «Ἐπιτάφιοι τῇ Στρατηγοπούλινῃ», πρβλ. καὶ A. M a r t i n i, ὁ.π., 110 (ἔπου καὶ γιὰ τὸν Στρατηγόπουλον τοῦ ποιήματος).

- 202v 2 (II, 136, LXXI) Εἰς τὰ «ἐν τῷ πρώτῳ σαββάτῳ τῶν νηστειῶν»
κόλλυβα.
- 3 (II, 136, LXXII) Εἰς τὸν λόγον «τὸν πρὸς τὸν ἅγιον Ὀνήσιμον»⁴⁷.
- 208v 1 (II, 139, LXXVIII) Τῷ Πεπαγωμένῳ «διὰ σκιαδίων»⁴⁸.
- 3 (II, 140, LXXX) «Τῷ Ἀτζύμῃ» τῷ δομεστικῷ «ὕπερ ἄλων»⁴⁹.
- 211v 4 (II, 144, XCII) «Ἐπιτάφιοι ἐκ προσώπου τοῦ τριάκοντα φύλ-
λου (sic) διὰ τὰ ἑαυτοῦ φίλτατα πρόωρα τελευτῶντα»⁵⁰.
- 213v 1 (II, 146, XCV) Εἰς τὴν Θεομήτορα «ἐστῶσαν ἐν λίθῳ, ἐπεγέ-
γραπτο δὲ Πηγῆ»⁵¹.
- 214r 1 (II, 147, XCVI) Τῷ βασιλέως (...), «ὅτε ἐπεμψεν αὐτῷ μελαν-
δόχην».
- 214v 1 (II, 147, XCVIII) «Τῷ πατριάρχῃ κυρῷ Νήφωνι»⁵².
- 218r 4 (II, 153, CIX) Ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Ἀτζύμῃ κυροῦ Γεωργίου
«πρὸς τὸν ἅγιον Χριστόφορον καὶ τὸν ἅγιον Ἀθηνογένην»⁵³.
- 218v 1 (II, 154, CXI) «Εἰς λόγον τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὸν ἄσωτον»⁵⁴.
- 219r 2 (II, 158, CXVI) Εἰς «τὸ ὑπόμνημα» τὸ πρὸς τὸν ἅγιον Φίλιπ-
πον «τὸν ἀπόστολον».
- 3 (II, 158, CXVII) Εἰς «τὰ ἐπίλοιπα» τοῦ λόγου τοῦ πρὸς τὸν
μέγαν Χρυσόστομον.
- 4 (II, 159, CXIX) «Εἰς ἀρχιστράτηγον» ἐν λίθῳ «πεποιημένον»⁵⁵.
- 219v 3 (II, 159, CXXII) Πρὸς τὸν δομεστικὸν «τῶν ἀνατολικῶν θε-
μάτων τὸν Ἀτζύμῃν ζήτησίν τινα ἔχοντες»⁵⁶.
- 220r 1 (II, 160, CXXIII) Εἰς εἰκόνα «δεσποτικὴν, ἧς ἑκατέρωθεν
ἴσαντο γλυφέντες ἐκ λίθων ἄγγελου»⁵⁷.
- 220v 3 (II, 161, CXXIV) Τῷ κυρῷ Γενναδίῳ «διὰ λινέλαιον»⁵⁸.
- 221v 6 (II, 161, CXXVI) Ἐπίγραμμα ἐκ προσώπου τοῦ αὐταδέλφου
τοῦ βασιλέως «εἰς κιβώτιον, ὅπερ εἶχε μύρον τοῦ μεγάλου Δημητρίου».

47. Mi. «Εἰς τινα λόγον προκειμένον εἰς ἀνάγνωσιν».

48. Mi. «Τῷ ἱατρῷ» (πρβλ. καὶ σημ. 36).

49. Mi. «Τῷ δομεστικῷ» (πρβλ. καὶ σημ. 18).

50. Mi. «Ἐκ προσώπου τινὸς ἀποθνησκόντων αὐτῶ τῶν παιδῶν» πιθανότατα τὸ «τριάκοντα φύλλου» θὰ πρέπει νὰ διαβασθεῖ «Τριακονταφύλλου», Ἰωάννη Τριακοντάφυλλο Μακρυδοῦκα γνωρίζει καὶ καταγράφει ὁ D. P o l e m i s, ὁ.π., 210.

51. Πρβλ. καὶ σημ. 9.

52. Mi. «Τῷ δομεστικῷ» (πρβλ. καὶ σημ. 43).

53. Πρβλ. καὶ Acta SS., Ἰούλιος, IV, 216 (κ.έ.).

54. Mi. «Αὐθωρὸν εἰς ἀνάγνωσιν».

55. Mi. «Εἰς τὸ αὐτὸ» (sc. «Εἰς τὸν ἐν λίθῳ φύλακα»).

56. Πρβλ. καὶ σημ. 18.

57. Mi. «Εἰς εἰκόνα τοῦ σωτήρος Χριστοῦ».

58. Πρβλ. καὶ A. M a r t i n i, ὁ.π., 28 (ὅπου καὶ γιὰ τὸν Γεννάδιο τοῦ ποιήματος).

- 222r 1 (II, 162, CXXVII) Ἐπιτάφιοι τῷ σεβαστοκράτορι κυρῷ «Κωνσταντίνῳ»⁵⁹.
- 223v 1 (II, 165, CXXXI) «Εἰς τὴν τοῦ Γαβρᾶ σύζυγον ἐπιτάφιοι»⁶⁰.
- 225r 1 (II, 158, CXVIII) «Εἰς ἐγκόλπιον λίθινον ἔχον τὸν ἀρχιστράτηγον»⁶¹.
- 2 (II, 167, CXXXII) Τῷ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ «τῷ Μουζάλωνι διὰ ζήτησιν χαλινουῦ»⁶².
- 226v 1 (II, 170, CXXXVI) Εἰς οἰνοχόην «ἀργυρᾶν».
- 2 (II, 171, CXXXVII) «Εἰς χρυσῆν οἰνοχόην».
- 3 (II, 171, CXXXVIII) «Τῷ Πεπαγωμένῳ»⁶³.
- 4 (II, 171, CXXIX) Τῷ αὐτοκράτορι «περὶ προμηθείας».
- 228v 1 (II, 174, CXLII) Τῷ δομεστίκῳ «τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων τῷ Ἄτζύμῳ»⁶⁴.
- 229r 2 (II, 175, CXLIII) Εἰς τὴν ἐξορίαν «τοῦ Ἀδάμ»⁶⁵.
- 3 (II, 175, CXLIV) «Τῷ σαββάτῳ τῆς τυροφάγου» εἰς τοὺς κοιμημένους.

Ἐλλείποντες ἢ πληρέστεροι στίχοι:⁶⁶

post v. 24 (II, 34, XIV) deest ἡ σπέρμα λεπτόν ἀπὸ γῆς πυροτρόφου (φ. 62r, 10), post. v. 554 (II, 34, XIV) deest καὶ πνεῦμα δεινὸν τοῦ θυμοῦ πλήρη γνώφον (φ. 73r, 11), in v. 2 (II, 236, CCXXV) deest ἄνθρωπε σαυτὸν (φ. 81r, 22), in v. 19 (II, 194, CLXXII) deest κἂν εἰς τὸν ἐξῆς τὰς γονὰς οἴσω χρόνον (φ. 87r, 18), post v. 9 (II, 203, CXC) deest μὴ τοίνυν

59. Πρβλ. «Τίς γὰρ θεωρῶν τὸν πολὺν Κωνσταντῖνον / ἐκεῖνον αὐτὸν τὸν σεβαστοκράτορα», E. Miller, ὁ.π., II, 162 (ποίημα CXXVII, στ. 14-15), βλ. καὶ D. Polemīs, ὁ.π., 160-161.

60. Μι. «Ἐπιτάφιοι εἰς γυναῖκα σώφρονα». Εἶναι ἄγνωστο ποίος ἀκριβῶς εἶναι ὁ Γαβρᾶς τοῦ ποιήματος, κάποιον Γαβρᾶ γνωρίζουμε ἐπίσης ἀπὸ ποίημα τοῦ Φιλῆ: «Γαβρᾶς γὰρ αὐτὴν ὁ σφαγεὺς τῶν βαρβάρων», βλ. E. Miller, ὁ.π., I, 291 (ποίημα CVI, στ. 37)· δύο ἀδελφοὺς Γαβρᾶ γνωρίζει ὁ Νικηφόρος Χοῦμνος, πρβλ. J. Verpeaux, Nicéphore Choumnos, homme d'état et humaniste byzantin (ca. 1250/1265-1327), Παρίσι 1959, 44 (σημ. 5), 63, 65, 70, 79, 103, βλ. καὶ PLP 2, 129 (3364).

61. Μι. «Εἰς τὸν ἐν λίθῳ φύλακα».

62. Πρβλ. καὶ A. Martini, ὁ.π., 41-42 (βλ. καὶ M. Treu, Maximī monachi Planudis epistulae, Μπρατισλάβα 1890 (ἀναστ. ἔκδ., Ἄμστερνταμ 1960), 242, καὶ D. Polemīs, ὁ.π., 148-149).

63. Μι. «Τῷ Ἄτζύμῳ κυρῷ Βασιλείῳ».

64. Πρβλ. καὶ σημ. 18.

65. Μι. «Εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀβραάμ».

66. Οἱ ἐλλείποντες ἢ πληρέστεροι στίχοι ἀφοροῦν καὶ πάλι μόνο ποιήματα τῆς ἔκδοσης Miller (δίνουμε τόμο, σελίδα καὶ ἀρ. ποιήματος).

αὐτὸν συγκεχυμένως βλέπε (φ. 92r, 4), in v. 17 (II, 203, CXCI) deest Θεόδωρός σοι Δούκας (φ. 92r, 22), post v. 7 (II, 210, CXCIX) deest ὅτε πλέων ἔσπευδον εἰς τὸν Χατζίκην (φ. 98r, 24), post v. 106 (II, 59, XVIII) deest καὶ παρὰ μικρὸν ταῖς πνοαῖς ἀνετράπη (φ. 101r, 17).

Σωστότερες γραφές, ἐνδεικτικές:⁶⁷

Ma. 17,1: παστῆρας—στατῆρας (φ. 197r, 7),⁶⁸ Ma. 77,1: ὁ πᾶσαν — ἄπασαν (φ. 201v, 17), Mi. II, 260, CCXLII, 9: ὠραῖσμένον — ἡγλαῖσμένον (φ. 20v, 14),⁶⁹ Mi. II, 293, XXVI, 14: ἡ ὁ καιρὸς — ἕως ὁ καιροῦς (φ. 29v, 18), Mi. II, 194, CLXXII, 15: εὐκαρπον — εὐπρακτον (φ. 87r, 14), Mi. II, 199, CLXX, 11: γεωργοῦν — γεωργῶν (φ. 90r, 24), Mi. II, 204, CXCII, 1: Λόγος — μένων (φ. 92r, 23), Mi. II, 205, CXCV, 3: Λόγε — λόγου (φ. 94v, 15), Mi. II, 14, VII, 25: εἰς ὥρας χάριν — ὡς χρείας χάριν (φ. 95v, 6) Mi. II, 78, XL, 5: καλεῖν — λαλεῖν (φ. 157v, 3), Mi. II, 78, XL, 87: καὶ τεκεῖν — ἐκτεκεῖν (φ. 159v, 2)⁷⁰.

67. Ὅπου Ma. ἔκδοση Martini (παραπέμπουμε σὲ ἀρ. ποιήματος καὶ στίχο), Mi. ἔκδοση Miller (παραπέμπουμε σὲ τόμο, σελίδα, ἀρ. ποιήματος καὶ στίχο).

68. Ὁ A. Martini (δ.π., 28, σημ. 1) γράφει: «voc. παστῆρ lexicis ignotum, fort. ex pasta (cf. vulg. πάστα, παστέλλι; videsis etiam Du Gange, Gloss. sub voc. παστῆλος et Stephani Thes. sub voc. παστὸς) ... An somnio vigilans et pro παστῆρας, ut proponit Festa, στατῆρας legendum?».

69. Πιθανότατα τὸ «ὠραῖσμένον» ἀποτέλεσε κατ' ἀρχὴν «γλώσσα», ἐρμηνεῖα τοῦ «ἡγλαῖσμένον» ποῦ θὰ εἶχε τὸ ἀρχέτυπο χφ., γιὰ νὰ περάσει στὴ συνέχεια στὸ κείμενο.

70. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ κώδικάς μας παραδίδει καὶ σωστότερη διάρθρωση τῶν ποιημάτων: ἔτσι λ.χ. τὸ ποίημα CII (E. Miller, δ.π., II, 149) στὸν κώδικά μας (φφ. 215v-216r) χωρίζεται σὲ δύο διστίχα μὲ τίτλους: «Πρὸς τὸν ἡγαπημένον», «Πρὸς τὸν Μέγαν Γρηγόριον», τὸ τελευταῖο τετράστιχο ἐπίσης (στ. 61-64) ἀπὸ τὸ ποίημα XXX (δ.π., II, 390) δίνεται ὡς αὐτοτελὲς ποίημα στὸν κώδικά μας (φ. 23v) μὲ τίτλο: «Τετράστιχον εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ αὐτοῦ».